

มาตรการทางกฎหมายในการกำกับควบคุมข่าวปลอมทางการเมืองบนโลกไซเบอร์
The Legal Measure to Regulate and Control Political
Fake News on Cyberspace

รัตนาภรณ์ จอมมุล

คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 239 ถนนห้วยแก้ว ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50200

Rattanaporn Jommoon

Faculty of Law, Chiang Mai University, 239 Huay Kaew Road, Muang District, Chiang Mai,
Thailand, 50200

E-mail : pimmiq.rattanaponn@hotmail.com

Received: September 30, 2019; Revised: May 12, 2020; Accepted: May 19, 2020

บทคัดย่อ

บทความชิ้นนี้จะพูดถึงปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการแพร่กระจายของข่าวปลอมหรือข้อมูลปลอม (เรียกรวมๆ ว่า Fake News) เพื่อให้เห็นผลกระทบและรูปแบบที่หลากหลายของปัญหานี้ ผู้เขียนจะพิจารณากรณีการใช้ข่าวปลอมทางการเมือง ที่สร้างผลกระทบต่อการเลือกตั้งที่ประเทศสหรัฐอเมริกา ทั้งโดยกลุ่มที่มีการจัดตั้งจากรัสเซีย และโดยผู้สนับสนุนพรรคเดโมแครตในการเลือกตั้งวุฒิสมาชิกที่รัฐโอลาบามา รวมทั้งการเกิดข่าวปลอมทางการเมืองในประเทศไทยอีกด้วย

แม้ว่าในปัจจุบันยังไม่มีข้อมูลระบุว่าข่าวปลอมส่งผลกระทบมากขนาดเปลี่ยนแปลงผลการเลือกตั้งหรือไม่ แต่ผลกระทบด้านลบอื่นๆ ของข่าวปลอมต่อการรับรู้และแสดงความคิดเห็นของคนในสังคมนั้นค่อนข้างชัดเจน การตระหนักถึงผลกระทบของข่าวปลอมที่เผยแพร่บนเครือข่ายสังคมออนไลน์ในวงกว้าง น่าจะเริ่มจากการเลือกตั้งประธานาธิบดีในปี 2016 ที่ผ่านมานี้ มีการพบการใช้ข่าวปลอมผ่านทางเครือข่ายสังคมทั้งเฟซบุ๊ก ทวิตเตอร์ รวมไปถึงอินสตาแกรม เพื่อบิดเบือนผลการเลือกตั้ง มีการสร้างเครือข่ายข่าวปลอมที่ประกอบด้วยโฆษณาชวนเชื่อต่างๆ จากนั้นมีการใช้ผู้ใช้ปลอมที่เป็นบอท ในการทำให้ข่าวดังกล่าวแพร่กระจายบนเครือข่ายสังคม ข่าวปลอมดังกล่าวมีหลายรูปแบบ

ปัญหา “ข่าวปลอม” หรือ (Fake news) ซึ่งถือเป็นภัยคุกคามต่อระบอบประชาธิปไตยและสิทธิมนุษยชนในด้านต่างๆ เพราะได้สร้างผลกระทบต่อสิทธิในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารและเสรีภาพในการแสดงออกของประชาชน โดยภาครัฐและเอกชนมีหน้าที่ในการประกันสิทธิเสรีภาพดังกล่าวทั้งในรูปแบบมาตรการทางเทคนิคและทางกฎหมาย ทั้งนี้รัฐควรเลือกระบบการกำกับควบคุมข่าวปลอมหรือกลไกที่เหมาะสม ในการตรวจสอบแหล่งที่มาและกรองเนื้อหาข่าวที่แม่นยำให้แก่ประชาชน

คำสำคัญ: ข่าวปลอม, สื่อสังคมออนไลน์, มาตรการ, อินเทอร์เน็ต

Abstract

This paper discusses problems of widespread of fake news or information (collectively referred to as “fake news”) to visualize their different forms and consequences. The author take into account use of political fake news to influence elections in the United States by a group established in Russia and by Democrat supporters in senate election in State of Alabama, as well as the emergence of political fake news in Thailand.

Although there is no indication as to whether effects of fake news are indeed drastic to the point where it successfully influences an election result, it is somewhat evident that they influence public perception and opinion. Awareness of widespread effects of fake news on social media platforms presumably began during 2016 presidential election of the United States. It is found that fake news has been widely used on social media platforms such as Facebook, Twitter, as well as Instagram, in an attempt to influence political election. Networks of fake news are established with propagandas, which are promoted later by fake account users or bots created on platforms. Fake news comes in many forms.

Problems of fake news are deemed to threaten democracy and human rights, as they affect rights to be informed of news and freedom of expression. Both of public and private sectors are responsible for guarantee of these rights and freedom in form of technical and legal measures. The government should choose

appropriate system to regulate and control fake news, or mechanism to investigate news source and screen news materials for the public.

Key words: Fake News, Social Media Platform, Measure, Internet

1. บทนำ

“ข่าวปลอม” ไม่ใช่สิ่งที่เพิ่งเกิดขึ้นในยุคอินเทอร์เน็ต ก่อนหน้าการปฏิวัติฝรั่งเศสในปี 1789 กลุ่มการเมืองต่างๆ ก็ใช้ใบปลิวปล่อยข่าวลือเรื่อง ฐานะการเงินที่ใกล้ล้มละลายของรัฐบาลฝรั่งเศสในเวลานั้น ข่าวปลอมนั้นถูกใช้มายาวนานในสงครามหรือเกมความขัดแย้งในแต่ละยุคสมัย¹

ทว่านับตั้งแต่ในยุคอินเทอร์เน็ต โดยเฉพาะอย่างยิ่งโซเชียลมีเดียได้กลายเป็นต้นทางสำคัญของสารสนเทศ ทำให้คนทั่วไปสามารถสร้าง บริโภค และแชร์ข้อมูล งานผลิตเนื้อหาจึงไม่ได้ถูกจำกัดจำเพาะหนังสือพิมพ์หรือสำนักข่าวที่เป็นทางการอีกต่อไป แต่ในอีกด้านหนึ่งการที่ทุกคนต่างก็สามารถเป็นผู้สร้างข่าวไวรัลทางทวีตเตอร์หรือเฟซบุ๊กได้ ซึ่งอินเทอร์เน็ตและโซเชียลมีเดียทำให้ข่าวปลอมมีพลังฟื้นตัวกลับมาใหม่ และทำให้ข้อมูลหรือข่าวสารต่างๆ แพร่กระจายได้อย่างรวดเร็วมากขึ้นกว่าในอดีต²

โลกออนไลน์ทำลายเส้นบางๆ ของหน้ากระดาษและเวลาออกอากาศลง ทุกคนสามารถนำเสนอเรื่องราวหรือเนื้อหาได้โดยไม่มีจำนวนหน้ากระดาษมาจำกัด และไม่จำเป็นต้องมีบัตรสื่อมวลชน โดยสังคมจะเป็นผู้ตัดสินว่าเนื้อหาที่คุณนำเสนอควรค่าแก่การอ่านหรือไม่ แต่สภาวะที่เกือบจะใช้การกำกับดูแลบนโลกอินเทอร์เน็ต ก็นำมาซึ่งปัญหาข่าวปลอม (Fake News) คำศัพท์น้องใหม่ที่ถูกใช้อย่างแพร่หลายในช่วงการเลือกตั้งประธานาธิบดีในสหรัฐอเมริกาเมื่อปี 2016 ที่ผ่านมา ซึ่งชัยชนะในการเลือกตั้งครั้งนี้เป็นของโดนัลด์ ทรัมป์ ฝ่ายผู้สนับสนุนทรัมป์สร้างข่าวปลอมขึ้นมาเพื่อโจมตีคู่ต่อสู้อย่างฮิลลารี คลินตัน ผ่านช่องทางเว็บไซต์ข่าวหน้าใหม่ที่อาจไม่มีชื่อเสียงมากนัก และถูกนำไปเผยแพร่ต่อเพื่อกระจายในแพลตฟอร์มต่างๆ อย่างรวดเร็ว ตัวอย่างเช่น ข่าวปลอมฮิลลารี คลินตัน ให้การสนับสนุนผู้ก่อการร้าย ไปจนถึงโดนัล ทรัมป์ ได้รับคำยกย่องจากพระสันตะปาปาที่กรุงโรม เพื่อชกแจงให้ผู้นับถือศาสนาที่เคร่งครัดให้เลือกทรัมป์

¹ ปรีดี บุญซื่อ, “โลกยุคหลังความจริง (Post- Truth) อดีต ปัจจุบัน และอนาคตของข่าวปลอม (Fake News),” *thaipublica*, สืบค้นเมื่อวันที่ 16 กันยายน 2562, <https://thaipublica.org/2018/07/pridi107/>

² เรื่องเดียวกัน.

ซึ่งทำให้ทรัมป์ได้รับชัยชนะแบบเหนือความคาดหมาย อีกทั้งยังเป็นคำที่ประธานาธิบดีโดนัลด์ ทรัมป์ ของสหรัฐฯ นิยมใช้นิยามการรายงานข่าวเชิงวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลและสื่อมวลชน³

จากเหตุการณ์ดังกล่าวจึงส่งผลให้ปัญหาข่าวปลอมสร้างความตื่นตระหนกให้แก่รัฐบาลใน หลายๆ ประเทศ ซึ่งทำให้คำว่า “ข่าวปลอม” กำลังถูกตีความและเป็นเครื่องมือสำหรับรัฐบาลชาติ เอเชียหลายประเทศ เพื่อกวาดล้างข่าวด้านลบต่อรัฐบาล ถึงขั้นออกเป็นกฎหมายที่มีบทลงโทษ รุนแรง ภายใต้อิทธิพลถึงความมั่นคงของชาติ⁴

นอกจากปัญหาข่าวปลอมในต่างประเทศนั้น ในประเทศไทยก็ได้รับผลกระทบจากข่าว ปลอมบนสื่อสังคมออนไลน์อยู่มาหลายปี โดยพบว่าในช่วง 3 - 4 ปีที่ผ่านมา มีการเผยแพร่ ข่าวปลอมในประเทศไทย และมีการขยายตัวอย่างรวดเร็วมาก บางครั้งเป็นเรื่องเกี่ยวกับความ อ่อนไหวและไม่ใช่เรื่องจริง ซึ่งช่องทางการเผยแพร่ข่าวปลอมในไทยมักใช้เว็บไซต์ เฟซบุ๊ก อินสตา แกรม ยูทูบ และไลน์ เป็นต้น มีรูปแบบตั้งแต่การสร้างเว็บไซต์ปลอมและการเลียนแบบเว็บไซต์ สำนักข่าวชื่อดัง รวมถึงการสร้างเพจเลียนแบบเพจของสำนักข่าว ซึ่งเป็นสิ่งที่ปฏิเสธไม่ได้ว่าการ เผยแพร่ของข่าวปลอมในกรณีดังกล่าว ทำให้ประชาชนเข้าใจผิดว่าเว็บไซต์หรือเพจของสำนักข่าวที่ ใช้ชื่อทำการลอกเลียนเป็นของเว็บไซต์หรือเพจสำนักข่าวนั้นจริง ยกตัวอย่างในประเทศไทย กรณี ผู้เสียหายร้องข่าวสตออนไลน์ ถูกเว็บไซต์ปลอมนำภาพไปใช้และเขียนข่าวจนทำให้เกิดความ เสียหาย ซึ่งเว็บไซต์ดังกล่าวนี้มีการใช้ชื่อคล้ายกับข่าวสตออนไลน์ จึงทำให้คนเชื่อถือและส่งต่อ ข่าวไปอย่างรวดเร็ว⁵

ในประเทศไทยมีข่าวปลอมตั้งแต่เรื่องทั่วไป เช่น ข่าวเสียดสีล้อเลียน คลิกเบท (Click bait) (การใช้คำหรือรูปภาพพาดหัวที่ทำให้ดูชวนสงสัยใคร่รู้ หรือจูงใจให้ผู้ใช้งานอินเทอร์เน็ตทั่วไป คลิกเข้าไปอ่านแต่เมื่อมีการคลิกเข้าไปแล้วปรากฏว่าลิงค์นั้นจะมีการลิงก์ไปยังเว็บไซต์ต่างๆ ที่ไม่

³ อีสริยะ ไพร์พ่ายฤทธิ, “Fake News ข่าวปลอมปัญหาใหญ่ของโลกอินเทอร์เน็ต,” *Okmdblog*., สืบค้นเมื่อ วันที่ 24 กันยายน 2562, <http://www.okmd.tv/blogs/all-things-digital/fake-news>

⁴ Springnews, “กฎหมายด้านข่าวปลอมอาเซียน อาวุธติดรอนความจริง,” *Springnews*, สืบค้นเมื่อวันที่ 16 กันยายน 2562, <https://www.springnews.co.th/global/241552>

⁵ ข่าวสด, “เว็บไซต์ปลอม อ้างข่าวสด นำภาพหนุ่มประกอบข่าวทำเสื่อมเสีย,” *ข่าวสด*, สืบค้นเมื่อวันที่ 22 เมษายน 2563, https://www.khaosod.co.th/monitor-news/news_378761

เกี่ยวข้องกับรูปภาพ) แต่โดยส่วนใหญ่มักเป็นข้อมูลเรื่องสุขภาพ ข้อมูลที่เกี่ยวกับโรค การดูแลรักษาสุขภาพต่างๆ และมักได้รับการส่งต่อเผยแพร่ไปในวงกว้าง⁶

นอกจากข่าวปลอมเรื่องสุขภาพแล้ว ยังมีแนวโน้มการเผยแพร่ข่าวปลอมในด้านอื่นๆ ที่มากขึ้นเช่นกัน อาทิเช่น การเมือง เนื่องจากประเทศไทยมีปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองมานานหลายปี การสร้างข่าวปลอมเพื่อใส่ร้ายป้ายสีฝ่ายตรงข้ามเกิดขึ้นมานานและการใช้ช่องทางตรวจสอบแหล่งที่มาของข่าวทำได้ยาก (เช่น การคัดลอกข่าวแล้วส่งต่อผ่าน Application Line แทนการส่งลิงก์เพื่อไปอ่านยังเว็บไซต์ต้นฉบับ หรือการบันทึกภาพเนื้อหาจาก Facebook หรือ Twitter มาเผยแพร่ต่อใน Application Line) ก็ยิ่งทำให้ข่าวปลอมมีจำนวนมากยิ่งขึ้น⁷ ตามข้อมูลของศูนย์สำรวจความคิดเห็นบ้านสมเด็จโพลล์ สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ซึ่งได้มีโครงการสำรวจความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาข่าวปลอม (Fake News) โดยเก็บจากกลุ่มตัวอย่างจากประชาชนที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานคร ในปี พ.ศ. 2561 ซึ่งพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เคยพบเห็นข่าวปลอม ร้อยละ 65.1 และเคยตรวจสอบข้อมูลข่าวสารที่คิดว่าเป็นข่าวปลอม ร้อยละ 56.2 สื่อที่พบเห็นข่าวปลอม คือ สื่อ Facebook เป็นอันดับหนึ่ง ร้อยละ 54.2 อันดับสองคือมีคนเล่าให้ฟัง ร้อยละ 13.9 และอันดับสามคือผ่านสื่อ Line ร้อยละ 12.7

นอกจากนี้ผลสำรวจยังปรากฏว่าพบเห็นข่าวปลอมมีเนื้อหาเกี่ยวกับประเด็นเรื่องการเมืองเป็นอันดับหนึ่ง ร้อยละ 27.6 อันดับสองคือประเด็นเรื่องหลอกขายสินค้า ร้อยละ 23.2 อันดับสามคือประเด็นเรื่องสุขภาพ ร้อยละ 19.1 อันดับสี่คือประเด็นเรื่องดาราร้อยละ 17.8 อันดับห้าคือประเด็นเรื่องภัยพิบัติ ร้อยละ 8.7 และอันดับสุดท้ายคือประเด็นเรื่องศาสนา ร้อยละ 3.6 ซึ่งในการเลือกตั้งของประเทศไทยในปี 2562 โดยกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่อยากให้ภาครัฐมีมาตรการในการป้องกันและปราบปรามข่าวปลอม (Fake News) ร้อยละ 76.6⁸

⁶ นันทิกา หนูสม, “ลักษณะของข่าวปลอมในประเทศไทยและระดับความรู้เท่าทันข่าวปลอมบนเฟซบุ๊กของผู้รับสารในเขตกรุงเทพมหานคร.” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต, สาขาวิชาการสื่อสารเชิงกลยุทธ์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ, 2560)

⁷ Praornpit Katchwattana, “อยู่รอดปลอดภัยจากการเสพ & แชร์ ‘ข่าวปลอม (Fake News)’ บนโลกออนไลน์ ด้วยเคล็ดลับรู้ก่อนแชร์,” *Salika*, สืบค้นเมื่อวันที่ 2 กันยายน 2562, <https://www.salika.co/2019/01/20/howto-be-safe-from-fake-news/>

⁸ สถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยราชภัฏสมเด็จพระเจ้าพระยา, “คนกมคิดว่าข่าวปลอมจะทำให้เกิดความเข้าใจผิดและนำไปสู่ความขัดแย้ง” *บ้านสมเด็จโพลล์*, สืบค้นเมื่อวันที่ 22 เมษายน 2563, <http://research.bsru.ac.th/2020/คน-กม-คิด-ว่า-ข่าว-ปลอม-จะ-ทำ-ให้-เกิด-ความ-เข้าใจ-ผิด-และ-นำไป-สู่-ความ-ขัด-แย้ง-บ้าน-สมเด็จ-โพลล์>

ในช่วงใกล้เลือกตั้งนั้นทำให้ Fake News มีบทบาทในด้านการเมืองมากยิ่งขึ้น การนำเสนอข้อมูลที่บิดเบือนเกี่ยวกับการเมือง การสร้างข่าวปลอมเพื่อผลประโยชน์บางอย่างแก่ตัวผู้ผลิต อาทิเช่น ข่าวปลอมของพล.อ.ประยุทธ์ ได้ใช้อำนาจตาม ม.44 ตัดสิทธิ์การเป็นแคนดิเดตนายกรัฐมนตรีของพรรคไทยรักษาชาติ⁹ และข่าวปลอมที่สร้างขึ้นเพื่อโจมตีธนาธรหัวหน้าพรรคอนาคตใหม่¹⁰ เป็นต้น

จากปัญหาข่าวปลอมทางการเมือง (Fake News) ที่มีการสร้างและเผยแพร่บนสื่อสังคมออนไลน์ โดยมีเจตนาจะบิดเบือนและโจมตีบุคคล กลุ่มคนหรือองค์กร รวมทั้งหวังผลทางการเมือง ซึ่งผลกระทบของข่าวปลอมอาจส่งผลต่อการรับรู้ข่าวสารของประชาชนในสังคม อย่างที่เกิดขึ้นในช่วงการเลือกตั้งประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกา ในปี 2016 จึงเป็นเหตุให้ภาครัฐควรตระหนักถึงปัญหาดังกล่าว ซึ่งจะนำไปสู่แนวทางการแก้ไขของภาครัฐว่าควรมีมาตรการทางกฎหมายอย่างไรในการควบคุมข่าวปลอมทางการเมืองบนสื่อสังคมออนไลน์ เพื่อสร้างสมดุลระหว่างการรับรู้ข้อมูลข่าวสารอย่างถูกต้องกับเสรีภาพในการแสดงออกอย่างหลากหลาย

2. ความหมายของข่าวปลอม

ในปัจจุบันยังไม่มีนิยามความหมายของข่าวปลอม (Fake news) ซึ่งยอมรับเป็นการทั่วไปร่วมกันและมีการให้นิยามความหมายไว้ ดังนี้

คณะกรรมการยุโรป (European Commission) ให้นิยาม “ข่าวปลอม หมายถึง ข้อมูลชุดหนึ่งที่ทำขึ้นมาโดยมีเจตนาจะบิดเบือนและโจมตีบุคคล กลุ่มคน หรือองค์กร และบางครั้งข่าวปลอมหมายความรวมถึงการเขียนข่าวเชิงลบ การโฆษณาชวนเชื่อทางการเมือง และรูปแบบโฆษณาที่ชวนให้เข้าใจผิดจากทัศนคติของผู้รับสาร รวมถึงการรายงานข่าวในรูปแบบเสียดสีและมีการใส่ข้อมูลที่ผิดโดยเจตนาโจมตีทางไซเบอร์ เมื่อนิยามอย่างแคบ ข่าวปลอมเป็นข่าวที่ถูกสร้างขึ้นในรายงานข่าว ซึ่งรวมถึงสำนักข่าว ข่าวการเมือง รวมถึงบริษัทผู้ผลิตแพลตฟอร์ม”¹¹

⁹ Workpoint News, “ข่าวปลอมและข่าวลือระบาดในโลกออนไลน์ไทย ช่วงใกล้เลือกตั้ง,” *Workpoint*, สืบค้นเมื่อวันที่ 12 กันยายน 2562, <https://workpointnews.com/2019/02/15/ข่าวปลอมและข่าวลือระบอบ/>

¹⁰ Workpoint News, “อนาคตใหม่” ซึ่มีการทำข่าวปลอมหวังโจมตี “ธนาธร,” *Workpoint*, สืบค้นเมื่อวันที่ 12 กันยายน 2562.; <https://workpointnews.com/2019/03/05/อนาคตใหม่-ซึ่มีการทำ/>

¹¹ European Commission, “Background Note for the Attention of The Cabinet of The President of The European Commission Jean-Claude Juncker ‘Fake news,’” *Asktheeu*, Accessed April

ข่าวปลอมเป็นประเภทของการหลอกลวงหรือการกระจายข้อมูลที่ไม่ถูกต้องหรือข้อมูลที่เป็นเท็จ โดยใช้สื่อสิ่งพิมพ์แบบดั้งเดิมหรือสื่อกระจายเสียงหรือผ่านทางสื่อสังคมออนไลน์ เพื่อให้มีคุณสมบัติเป็นข่าวปลอม เรื่องราวจะต้องมีการเขียนและตีพิมพ์โดยมีเจตนาที่จะทำให้เข้าใจผิดเพื่อให้ได้รับผลทางการเงินหรือทางการเมือง¹²

ข่าวปลอม หมายถึง ข่าวที่มีข้อมูลไม่เป็นจริง อาจปลอมบางส่วนหรือทั้งหมด เช่น ข่าวที่ปลอมเนื้อหา รูปภาพ ทั้งนี้การเผยแพร่ของข่าวปลอม มี 2 รูปแบบ คือ การเผยแพร่ข่าวปลอมที่ไม่ได้ตั้งใจ หรือส่งต่อข้อมูลโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ และการเผยแพร่ข่าวปลอมโดยมีผลประโยชน์ เช่น เพื่อสร้างรายได้จากการโฆษณา เพื่อต้องการสร้างความเสียหายให้กับคู่แข่ง ฝ่ายตรงข้ามทั้งด้านการเมืองหรือการแข่งขันด้านธุรกิจ¹³

โดยสรุป ข่าวปลอม หรือ fake news หมายถึง ข่าวที่มีเนื้อหาเป็นเท็จ เรื่องราวนั้นถูกประดิษฐ์ขึ้นโดยไม่มีข้อเท็จจริงที่สามารถตรวจสอบแหล่งที่มาหรือคำพูด ข่าวปลอมบางข่าวอาจมีข้อมูลส่วนที่สามารถตรวจสอบได้แต่อาจมีข้อมูลที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อมีเจตนาบิดเบือนไปจากข้อเท็จจริงเดิม ซึ่งนำเสนอในสื่อสังคมและแพลตฟอร์มออนไลน์อื่นๆ

สำหรับลักษณะของข่าวปลอม (Fake News) นั้น Claire Wardle ผู้เชี่ยวชาญด้านการตรวจสอบเนื้อหาจากองค์กรต่อต้านข่าวปลอมอย่าง First Draft News ร่วมกับผู้ให้บริการ Social Media และ Content กว่า 30 ราย ได้ให้คำนิยามรูปแบบของข่าวปลอมไว้อย่างน่าสนใจ โดยทำการศึกษาจากข่าวปลอมบนโลกออนไลน์ในช่วงการเลือกตั้งปี 2016 ที่จุดประเด็นเรื่อง Fake News ขึ้นมา ซึ่งสามารถแบ่งออกได้ ดังต่อไปนี้¹⁴

19, 2019, <https://www.asktheeu.org/en/request/3724/response/13625/attach/5/Annex%201.pdf>

¹² The European Association for Viewers Interests. “Infographic : Beyond Fake News – 10 Types of Misleading News.” *Eavi*, Accessed April 19, 2019, <https://eavi.eu/beyond-fake-news-10-types-misleading-info/>.

¹³ Barbara Alvarez, “Public Libraries in the Age of Fake News,” *Publiclibrariansonline*, Accessed April 19, 2019, <http://publiclibrariansonline.org/2017/01/feature-public-libraries-in-the-age-of-fake-news/>

¹⁴ Nutton, “รู้จักกับ Fake News ทั้ง 7 รูปแบบ ที่เราเจอกันทุกวันบน facebook,twitter,” *rainmaker*, สืบค้นเมื่อวันที่ 22 เมษายน 2563, <https://www.rainmaker.in.th/7-type-of-fake-news/>

1. Satire or Parody (เสียดสี หรือล้อเลียน) คือ การสร้างเนื้อหาล้อเลียน โดยมากมักทำขึ้นมาเพื่อความตลกขบขันหรือเสียดสีสังคม ไม่มีเจตนาให้คนหลงเชื่อหรือสร้างเข้าใจผิด ไม่ต้องใช้วิจารณญาณหรือประสบการณ์มากก็สามารถแยกแยะออกได้ เช่น เพจข่าวดต

2. False Connection (เชื่อมโยงมั่ว) คือ การสร้างเนื้อหาโดยการเชื่อมโยงสิ่งที่ไม่เกี่ยวข้องกัน ทั้งด้วยความไม่ชำนาญการเขียนข่าวของผู้เขียน หรือตั้งใจอ้างอิงเพื่อประโยชน์ทางการเงิน เช่น กรณีข่าวการใช้น้ำมันชาวโศดาร์รักษามะเร็ง

3. Misleading Content (ชี้นำให้เข้าใจผิด) คือ การสร้างเนื้อหาที่จงใจให้เกิดความเข้าใจผิด โดยการอธิบายในตัวเนื้อหาเอง ไม่ว่าจะมีการอ้างอิงหรือไม่ก็ตาม แต่มีจุดประสงค์ชัดเจนเพื่อการชวนเชื่อ

4. False Context (บริบทที่เป็นเท็จ) คือ การนำเอาสิ่งที่เกิดขึ้นจริง มาประกอบด้วยเนื้อหาที่ หรือข้อความที่ไม่จริง โดยจะแตกต่างจาก Misleading ในแง่ของอารมณ์ของเนื้อหาที่มีมากกว่า เช่น การนำเหตุการณ์ภัยธรรมชาติจากต่างประเทศมาเขียนบอกว่าเกิดขึ้นที่ประเทศไทย

5. Impostor Content (ที่มัลวง) คือ การสร้างเนื้อหาในรูปแบบข่าวด้วยข้อมูลเท็จขึ้นมาเอง โดยอ้างอิงบุคคลที่สาม หรือแหล่งข่าวที่ไม่มีจริงหรืออาจจะเป็นเท็จและมีการหวังผลในการสร้างความเข้าใจผิดหรือความขัดแย้งในวงกว้าง

6. Manipulated Content (บิดเบือน) คือ การสร้างเนื้อหาในรูปแบบต่างๆ และจงใจทำให้สมจริง โดยมาในรูปแบบสื่อที่หลากหลาย เช่น ภาพตัดต่อ คลิปเสียง คลิปวิดีโอ รวมทั้งมีการเติมโลโก้ของแหล่งข่าวที่นำเชื่อถือเพื่อทำให้เข้าใจว่ามาจากแหล่งเหล่านั้นมากยิ่งขึ้น

7. Fabricated Content (ปลอมแปลง) คือ การปลอมตั้งแต่ที่มาของเนื้อหา ตัวเนื้อหา ผู้เผยแพร่ และองค์ประกอบอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับตัวข่าวปลอม ให้ดูเป็นสื่อจริง โดยไม่มีวัตถุประสงค์เพื่อความบันเทิง แต่ต้องการสวมรอยให้ผู้รับสื่อเข้าใจว่าเป็นสื่อสำนันั้นๆ จริง เช่น กรณีเพจไทยรัฐปลอม

3. ที่มาและแรงจูงใจที่ทำให้เกิดข่าวปลอม

“ข่าวปลอม” เป็นสิ่งที่อยู่คู่สังคมไทยและสังคมโลกมานานแล้ว แต่ถ้าจะนับจุดเริ่มต้นของคำว่า Fake News น่าจะเป็นช่วงต้นปี 2016 ซึ่งจุดเริ่มต้นของ Fake News ไม่ได้เกิดจากประเทศมหาอำนาจอย่างสหรัฐอเมริกา จีน ญี่ปุ่น หรือ อังกฤษ แต่กลับเกิดขึ้นจากประเทศเล็กๆ ในยุโรปอย่างมาเซโดเนีย มาเซโดเนียเป็นประเทศที่มีรายได้เฉลี่ยราว 12,000 บาทต่อเดือน

ท่ามกลางสภาวะเศรษฐกิจถดถอย อัตราการว่างงานพุ่งสูงถึงร้อยละ 23 ทำให้วัยรุ่นในเมืองเวเลสจึงเริ่มหาช่องทางทำเงินง่ายๆ จากการเขียนข่าวปลอมเพื่อหลอกล่อให้คนมาเข้าเว็บไซต์ โดยวัยรุ่นอายุ 18 ปีคนหนึ่งในมาเซโดเนีย ทำงานพาร์ทไทม์ด้วยการเขียนข่าวและบทความ Fake News เพื่อส่งกระจายต่อไปตามเว็บการเมืองเลือกข้าง ในช่วง 4 เดือนระหว่างสิงหาคมถึงพฤศจิกายนของปี 2016 วัยรุ่นคนนี้สามารถสร้างเงินจากข่าวปลอมได้ถึง 500,000 บาท ในขณะที่ชาวมาเซโดเนียโดยเฉลี่ย มีรายได้แค่เดือนละ 10,000 บาทต่อเดือน หลังจากเริ่มเล็งเห็นช่องทางในการหารายได้ จึงทำให้ผู้คนเริ่มเข้ามาเขียนข่าวปลอมเพื่อหารายได้มากขึ้น¹⁵

ข่าวปลอมหลายแหล่งมีความเชื่อมโยงกับเรื่องผลประโยชน์ทางการเงิน สิ่งพิมพ์สมัยก่อนอาจเขียนข่าวพาดหัวให้หวือหวาเพื่อเพิ่มยอดขาย แต่เนื่องจากในปัจจุบันนั้นอินเทอร์เน็ตเป็นสื่อใหม่ (new media) ซึ่งเป็นช่องทางหลักของข่าวปลอมที่สร้างรายได้หลักมาจากการโฆษณาบนสื่อสังคมออนไลน์ ซึ่งแปรผันตามยอดคลิกอ่าน ยอดกดไลค์หรือแชร์ หากสามารถเพิ่มยอดคลิกหรือยอดแชร์เนื้อหาได้มากเท่าไรก็หมายถึงค่าโฆษณายิ่งเพิ่มสูงขึ้น

รูปแบบหนึ่งที่ถูกนำมาใช้ในการสร้างข่าวปลอมเพื่อสร้างรายได้บนเว็บไซต์นั้น จะใช้วิธีออกแบบหัวเรื่องหรือการใช้ภาพหรือตัดต่อภาพให้น่าสนใจเพื่อให้เกิดความรู้สึกสนใจเพื่อเพิ่มยอดคลิก ซึ่งยังมียอดผู้คลิกเข้าชมมากเท่าไร หรือเนื้อหาดังกล่าวถูกแชร์ออกไปมากเท่าไร ล้วนหมายถึงค่าลงโฆษณาที่เพิ่มสูงขึ้น โดยวอชิงตันโพสต์รายงานว่าเว็บไซต์ข่าวปลอมบางแห่งสามารถสร้างรายได้กว่า 10,000 ดอลลาร์ต่อเดือน โดยการใช้ Google AdSense มีการสัมภาษณ์คนหนุ่มสาวในมาเซโดเนียที่เคยทำงานให้แหล่งข่าวเท็จ พวกเขาให้ข้อมูลว่ามั่นใจช่วยสร้างรายได้ไม่น้อยในภาวะเศรษฐกิจฝืดเคือง¹⁶

เว็บไซต์เหล่านี้ดึงดูดชาวอเมริกันให้เข้าไปอ่านมากกว่า 15 ล้านวิว โดยข่าวปลอมที่ถูกแชร์ลงโซเชียลมีเดียก็เข้าถึงผู้ใช้มากกว่า 213 ล้านบัญชี โดยเหล่าวัยรุ่นเจ้าของสองเว็บไซต์สร้างรายได้จากเว็บไซต์ดังกล่าวเป็นเงินจำนวน 16,000 ดอลลาร์สหรัฐ นักเขียนข่าวปลอมให้สัมภาษณ์ว่าได้เงินจาก Google AdSense ถึง 10,000 ดอลลาร์สหรัฐ และมีรายได้มากกว่า 1,000 ดอลลาร์

¹⁵ Workpoint News, “เปิดที่มาที่ไปเฟคนิวส์ วัยรุ่นจากมาเซโดเนีย ผู้ทำให้โลกต้องหันมาใส่ใจข่าวปลอม,” *Workpoint*, สืบค้นเมื่อวันที่ 24 กันยายน 2562, <https://workpointnews.com/2019/09/01/fake-news/>

¹⁶ Barbara Alvarez, “FEATURE | Public Libraries in the Age of Fake News, Public libraries online,” *Publiclibrariesonline*, Accessed April 19, 2019, <http://publiclibrariesonline.org/2017/01/feature-public-libraries-in-the-age-of-fake-news/>

สหรัฐต่อวัน ตัวอย่างข่าวปลอมที่ได้รับการเผยแพร่มากที่สุดคือ “ช็อกโลก! พระสันตะปาปาฟรานซิสประกาศรับรองให้ทรัมป์เป็นประธานาธิบดี” มีการแชร์ คอมเมนต์ และไลค์ในเฟซบุ๊กมากกว่าล้านครั้ง¹⁷ ซึ่งมีงานวิจัยชิ้นหนึ่งนำเสนอวงจรของข่าวปลอม โดยมีเนื้อหาระบุว่า มี 3 ฝ่ายหลักที่ทำให้ข่าวปลอมยังคงมีอยู่ได้ มีดังต่อไปนี้¹⁸

ฝ่ายแรก : นักสร้างข่าวปลอม ไม่จำเป็นต้องลงทุนลงแรงอะไรในการสร้างเนื้อหา ในขณะที่สามารถทำรายได้อย่างมหาศาลหรืออาจรู้สึกพึงพอใจที่ได้กระทำบางอย่างเพื่อสนับสนุนแนวคิดของตนเอง โดยบุคคลดังกล่าวยังมีโอกาสถูกดำเนินคดีตามกฎหมายค่อนข้างต่ำ เช่น การเขียนข่าวปลอมในบางประเทศอาจไม่ใช่เรื่องผิดกฎหมาย เป็นต้น

ฝ่ายที่สอง : สถาบันคนกลาง ซึ่งสามารถแยกย่อยเป็น 3 กลุ่มคือ คนกลางทางสังคม เช่น สถาบันวิชาชีพ สื่อสารมวลชน หรือนักวิชาการ คนกลางทางกฎหมาย และคนกลางทางเศรษฐกิจ สถาบันคนกลางเหล่านี้ยังไม่ให้ความสำคัญกับการจัดการปัญหาข่าวปลอมมากเท่าที่ควร

ฝ่ายที่สาม : ผู้บริโภคข่าวสาร จากพฤติกรรมมารับข้อมูลข่าวสารทางโซเชียลมีเดียที่เพิ่มขึ้น และงานวิจัยที่ระบุว่าผู้บริโภคบางกลุ่มยังขาดวิจารณญาณในการระบุว่าข่าวที่อ่านมีความน่าเชื่อถือหรือไม่ การแพร่ระบาดของข่าวปลอมจึงหยุดยั้งได้ยาก

นอกจากแรงจูงใจจากผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจแล้ว ข่าวปลอมยังมีแรงจูงใจที่มุ่งเอาชนะทางการเมืองอีกด้วย รวมทั้งหวังผลในการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง หากทราบได้ที่แรงจูงใจและประโยชน์ทั้งทางการเงินและทางความรู้สึกยิ่งมากกว่าความรู้สึกผิดชอบชั่วดีและความกลัวที่จะถูกดำเนินคดีตามกฎหมาย อีกทั้งประชาชนที่ทำหน้าที่เป็นผู้รับสารยังทำการเผยแพร่เนื้อหาข่าวปลอมบนสื่อสังคมออนไลน์นั้น โดยไม่มีการพิจารณาว่าข่าวดังกล่าวเป็นจริงหรือไม่ ก็อาจจะทำให้ข่าวปลอมบนโลกอินเทอร์เน็ตนั้นได้รับความสนใจและมีอัตราที่เพิ่มมากขึ้น และอาจสร้างรายได้และความพึงพอใจให้แก่ผู้สร้างข่าวปลอม ซึ่งส่งผลให้ผู้สร้างข่าวปลอมยังคงหารายได้และสร้างความเข้าใจผิดจากการสร้างข่าวปลอมโดยใช้เป็นเครื่องมือในการทำมาหากินบนโลกไซเบอร์ต่อไป

¹⁷ รพีพัฒน์ อิงคสิทธิ์, “ตามรอย ‘ข่าวปลอม’ เส้นทางธุรกิจไม่สร้างสรรค์,” *The Momentum*, สืบค้นเมื่อวันที่ 10 กันยายน 2562, <https://themomentum.co/fake-news-as-business/>

¹⁸ Nir Kshetri, “The Economics of Fake News,” *MagazinesIT Professional*, No.19 (2017) : 8-12.

4. ข่าวปลอมในยุคดิจิทัล

การพัฒนาเทคโนโลยีของโลกอินเทอร์เน็ต ส่งผลให้เกิดสื่อสังคมออนไลน์ มีการสร้างข้อมูลข่าวสาร การรับรู้ การส่งต่อหรือแชร์ข้อมูลเป็นไปอย่างง่าย สะดวกและรวดเร็ว มีทั้งรูปแบบของข้อความ รูปภาพ หรือคลิปวิดีโอ หากข้อมูลเหล่านั้นไม่ใช่ข้อเท็จจริง แต่เป็นสิ่งที่เรียกว่า “ข่าวปลอม” (Fake news) และมีการส่งต่อกันในวงกว้าง ทำให้มีผู้หลงเชื่อเป็นจำนวนมาก จนสร้างผลกระทบต่อบุคคลในข่าวหรือผู้เกี่ยวข้อง ดังจะเห็นได้ว่าปัญหาข่าวปลอมที่มีการเผยแพร่อย่างต่อเนื่องในโลกออนไลน์ ส่งผลต่อภาพลักษณ์ของสื่อกระแสหลักที่ถูกละเลยไปด้วย

ข่าวปลอมเป็นพัฒนาการของสังคม โดยยุคที่ข้อมูลมีจำนวนมากศาลจึงจำเป็นต้องจัดการกับข้อมูลเหล่านั้น เรียนรู้ที่จะใช้เทคโนโลยีใหม่ๆ ซึ่งการถกเถียงเกี่ยวกับข่าวปลอมในโลกปัจจุบันคือวิกฤตศรัทธาระหว่างองค์กรสื่อและสถาบันอื่นๆ รวมถึงนักการเมืองและสาธารณชนหลายๆ ประเทศ

จากยุคศตวรรษที่ 20 ที่โลกถูกยึดครองด้วยสื่อกระจายเสียงและสื่อสิ่งพิมพ์ เข้าสู่การขยายตัวของสื่อดิจิทัลเคลื่อนที่และโลกโซเชียล แต่บทบาทสำคัญของสื่อมวลชนแบบดั้งเดิมในฐานะบรรณาธิการที่มีหน้าที่เป็นทั้งผู้ส่งต่อและผู้เฝ้าประตู (Gate keeper) ที่ต้องตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหาและแหล่งที่มาของข่าวนั้นได้เปลี่ยนแปลงไป โดยในปัจจุบันทุกคนที่ใช้สื่อกลับกลายเป็นผู้ส่งสาร ซึ่งบางครั้งก็ไม่มีกรรองและพิจารณาว่าข่าวไหนเชื่อถือได้หรือไม่ได้อย่างไรก็ดี ประกอบกับผู้รับสารมีตัวเลือกมากขึ้น ไม่ว่าจะแพลตฟอร์มใหญ่ต่างๆ มากมาย และสื่อสังคมออนไลน์ต่างๆ อีกทั้งโปรแกรมสนทนาด้วยข้อความ ในสภาพเช่นนี้ จึงเป็นการง่ายที่จะผลิตข้อมูลหลากหลายลักษณะ ซึ่งรวมถึงข้อมูลปลอม จากสภาพการณ์เช่นนี้ ทำให้บางข้อมูลขาดการตรวจสอบข้อเท็จจริง และเกิดการเผยแพร่ข่าวปลอมไปในวงกว้างอย่างรวดเร็ว ซึ่งทำให้ยากต่อการควบคุมและบริหารจัดการข้อมูลให้ถูกต้องเหมาะสม¹⁹

โดยในแต่ละวันที่มีข้อมูลใหม่ๆ เกิดขึ้นมากมายนับไม่ถ้วนบนเครือข่ายสังคมออนไลน์ ไม่ว่าจะเป็นข้อมูลข่าวสาร กิจกรรมต่าง ๆ เนื้อหาบทความที่มีคนสร้างขึ้นใหม่ตลอดเวลาผ่านสื่อต่างๆ โดยในที่นี้ สื่อ มีความหมายถึง ภาพ เสียง เนื้อหา ที่ประกอบด้วยข้อมูลที่ผู้รับและผู้ส่งสามารถใช้สื่อสารถึงกันได้ ตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการ ซึ่งข้อมูลข่าวที่อยู่ในรูปแบบอิเล็กทรอนิกส์

¹⁹ Lazer, D. M. J., Buam, M. A., Benkler, Y., Berinsky, A. J., Greenhill, K. M., Menczer, F., ... Zittrian, J. L. “The Science of Fake News.,” *Science Magazine* No.359 (2017) : 1094-1096

สามารถส่งต่อได้ง่ายและรวดเร็ว เนื้อหาสามารถแพร่กระจายไปได้อย่างกว้างขวาง เครือข่ายสังคมออนไลน์กลายเป็นแหล่งข่าวสำคัญ มีข้อมูล ปริมาณมากมายมหาศาลสามารถส่งต่อเผยแพร่ไปบนสื่อสังคมออนไลน์ ผู้อ่านจึงได้รับรู้เนื้อหาข่าวจากหลายแหล่งในคราวเดียวกัน²⁰ เพราะฉะนั้นความรวดเร็วของโลกไร้พรมแดนในยุคดิจิทัล อินเทอร์เน็ตและโซเชียลมีเดียจึงก่อให้เกิดปัญหาข่าวปลอมที่ไหลทะลักเข้ามาอย่างรวดเร็วผ่านสื่อต่างๆ และมีการส่งต่อกันในวงกว้าง ซึ่งปัญหาการแพร่กระจายของข่าวปลอมดังกล่าว เกิดขึ้นเนื่องจากระบบนิเวศของการสื่อสารที่เปลี่ยนไปสู่สื่อสังคมในยุคดิจิทัลและความก้าวหน้าของเทคโนโลยีต่างๆ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่จะนำไปสู่การหาแนวทางในการกำกับควบคุมและดูแลเนื้อหาบนอินเทอร์เน็ต

5. การกำกับควบคุมเนื้อหา : กลไกในการกำกับดูแลเนื้อหาบนอินเทอร์เน็ต

การกำกับดูแลสื่ออินเทอร์เน็ตนั้นถือว่าเป็นประเด็นเนื้อหาที่น่าสนใจและยังมีข้อถกเถียงมากมาย เนื่องจากสื่ออินเทอร์เน็ตเป็นสื่อที่มีลักษณะที่เป็นพลวัตสูง²¹ การที่จะควบคุมเนื้อหาจึงเป็นเรื่องที่ยากลำบากกว่าสื่อมวลชนอื่นๆ²² ทั้งนี้มาตรการในการควบคุมเนื้อหาบนอินเทอร์เน็ตที่มีอยู่ อาจจำแนกได้เป็นแนวทางต่างๆ ดังต่อไปนี้

การกำกับดูแลตนเอง (Self-Regulation) เป็นแนวคิดและวิธีการที่มีผู้ให้คำนิยามไว้หลากหลาย โดยรูปแบบการกำกับดูแลตนเองที่ปรากฏจะแตกต่างกันไปตามภาคส่วน (Sector) ที่เกี่ยวข้องกับรัฐชาติ (State) หรือประชาคมสากล (International)²³

ในกรณีของเนื้อหาบนอินเทอร์เน็ต การกำกับดูแลจะยิ่งซับซ้อนมากขึ้นด้วยลักษณะอันข้ามชาติ คุณลักษณะของเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องและบรรทัดฐานอันแตกต่างทางวัฒนธรรมของประเทศต่างๆ ซึ่งองค์กรกำกับดูแลที่เป็นอิสระด้านการสื่อสารของประเทศอังกฤษ (Office of

²⁰ สุปัญญา อภิวงศ์โสภณ, “การตรวจสอบข่าวปลอมด้วยวิธีการเรียนรู้ด้วยเครื่อง.” [Detecting Fake News With Machine Learning Method]. (ปริญญาคุณภูมิบัณฑิต, ภาควิชาวิศวกรรมคอมพิวเตอร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2561).

²¹ “พลวัต” หมายถึง สิ่งมีพลังเคลื่อนไหว ไม่หยุดนิ่ง มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา

²² สุรพงษ์ โสชนะเสถียร, *การสื่อสารกับสังคม* (กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,2553)

²³ พิรงรอง รามสูต, *การกำกับดูแลเนื้อหาบนอินเทอร์เน็ต* (กรุงเทพฯ: ศูนย์ศึกษานโยบายสื่อ, คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,2556)

Communications) ได้กำหนดการกำกับดูแลกิจการทางด้านการสื่อสาร 3 รูปแบบด้วยกัน ได้แก่²⁴

1. การกำกับดูแลโดยตรง (direct regulation) หมายถึง การมีองค์กรกำกับดูแลตามกฎหมาย ซึ่งเป็นองค์กรของภาครัฐที่มีอำนาจพัฒนากฎระเบียบในการกำกับดูแล ตลอดจนรักษา สอดส่อง ฝึกระวัง และบังคับใช้กฎระเบียบเหล่านั้น

2. การกำกับดูแลตนเองหรือกำกับดูแลกันเอง (self-regulation) หมายถึง การที่กลุ่ม ผู้ประกอบการ บริษัท หรือปัจเจกบุคคลรวมตัวกันในรูปขององค์กรที่มีฐานสมาชิกเพื่อสร้างอำนาจ ในการควบคุมพฤติกรรมของกันและกัน การเป็นสมาชิกขององค์กรต้องเป็นไปโดยสมัครใจและ สมาชิกต้องร่วมมือกันร่างกฎ กติกา มารยาท จรรยาบรรณ หรือข้อกำหนดทางจริยธรรม ตลอดจน แนวทางและมาตรฐานทางเทคโนโลยี ทั้งนี้สมาชิกมีหน้าที่และความรับผิดชอบโดยตรงในการ สอดส่องดูแลและบังคับใช้ให้มีการปฏิบัติตามแนวทางที่ออกร่วมกัน โดยไม่ต้องอาศัยอำนาจตาม กฎหมายขององค์กรการกำกับดูแลจากภาครัฐ แต่ใช้ความสมัครใจและการมีพันธกิจรับผิดชอบ ร่วมกัน

3. การกำกับดูแลร่วมกัน (co-regulation) หมายถึง การที่องค์กรกำกับดูแลซึ่งมีอำนาจ ตามกฎหมาย ได้มอบอำนาจให้องค์กรที่เป็นตัวแทนในภาคอุตสาหกรรมหรือในภาคส่วนอื่นที่ เทียบเคียงกันได้ไปพัฒนา พร้อมทั้งบังคับใช้ กฎ กติกา มารยาท หรือมาตรฐานร่วมกันในการกำกับ ดูแลในภาคส่วนนั้นๆ โดยทางองค์กรกำกับดูแลซึ่งมีอำนาจตามกฎหมายจะต้องให้ความเห็นชอบ และเฝ้าดูระบบการกำกับดูแลนั้น โดยมีอำนาจที่จะเข้าไปแทรกแซงได้ หากมีความจำเป็นจริงๆ

พบว่าประเทศต่างๆ ได้ใช้กลไกดังกล่าวนี้ผสมผสานกันในการกำกับดูแลในประเทศของตน ตัวอย่างเช่น ประเทศสิงคโปร์ใช้การบังคับด้วยกฎหมายและการปิดกั้นเนื้อหาที่ไม่พึงประสงค์ เป็นแนวทางหลักโดยกระทำผ่าน Singapore Broadcasting Authority (SBA) ส่วนในประเทศ สหรัฐอเมริกาใช้แนวนโยบายที่เปิดกว้างและให้ภาคเอกชนเป็นผู้นำในการกำกับดูแลกลุ่มของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เพื่อวางกฎหรือกติกากลางในการกำกับดูแลเนื้อหาและพฤติกรรมทางอินเทอร์เน็ต และในส่วนของสหภาพยุโรป (EU) ได้มีการพัฒนาและรับรองแผนการสร้างอินเทอร์เน็ตที่ปลอดภัย

²⁴ Office of communication, “Online protection: a survey of consumer, industry and regulatory mechanisms and systems,” *Stakeholders*, Accessed April 19, 2019, <http://stakeholders.ofcom.org.uk/binaries/research/telecoms-research/report.pdf>

ใน EU (EU Safer Internet Action Plan) โดยเป็นแนวทางของการสร้างวัฒนธรรมแห่งความรับผิดชอบร่วมกันในการใช้อินเทอร์เน็ต ส่วนในประเทศจีน ซึ่งมีเครือข่ายอินเทอร์เน็ตที่มีข้อกฎหมายเฉพาะต่างๆ มากมาย ทั้งนี้เพราะจีนนั้นใช้ตัวแบบในการกำกับดูแลไซเบอร์แบบ “การกำกับโดยรัฐ” (State-Regulation) นั้นเอง โดยเป็นตัวแบบที่รัฐมีบทบาทนำในการสร้างกลไกในการควบคุมระบบอินเทอร์เน็ตในประเทศ โดยอาจจะมีการป้องกันไม่ให้มีการเชื่อมโยงกับโลกภายนอกเพราะพยายามรักษาไว้ซึ่งการบังคับใช้อำนาจอธิปไตยเหนือดินแดนของรัฐ²⁵

สำหรับประเทศไทยที่ในปัจจุบันให้รัฐเป็นผู้กำกับดูแล โดยในช่วงแรกอินเทอร์เน็ตถูกกำกับดูแลโดยเอกชนและใช้อินเทอร์เน็ต ก่อนที่จะมาถูกเปลี่ยนเป็นการกำกับดูแลแบบรวมศูนย์ภายหลังการรัฐประหาร พ.ศ.2557 โดยรัฐมีหน้าที่ในการกำกับดูแลโดยตรง รูปแบบที่รัฐเป็นผู้กำกับดูแล ซึ่งส่วนใหญ่มักใช้การบังคับด้วยกฎหมายและมาตรการการปิดกั้น (censorship) เนื้อหาที่ไม่เหมาะสมบนอินเทอร์เน็ต เป็นต้น

จะเห็นได้ว่าในแต่ละประเทศก็มีระบบกลไกที่นำมาบังคับใช้ในการกำกับดูแลเนื้อหาบนอินเทอร์เน็ตที่แตกต่างกันออกไป โดยวัตถุประสงค์ในการควบคุมเนื้อหาอินเทอร์เน็ตในแต่ละประเทศนั้น ส่วนใหญ่จะมุ่งไปที่การป้องกันสื่อลามกอนาจารและเนื้อหาที่ไม่เหมาะสมต่อเด็กและเยาวชน นอกจากนี้จะเป็นในเรื่องคำพูดที่สร้างความเกลียดชัง (hate speech) และเนื้อหาที่มีผลกระทบต่อความมั่นคงและเศรษฐกิจของประเทศที่มีเพิ่มขึ้นมาในบางประเทศ จากปัญหาภายในประเทศบนพื้นฐานของความแตกต่างทางวัฒนธรรมและบริบททางสังคม ซึ่งทำให้วัตถุประสงค์ในการควบคุมเนื้อหาบนอินเทอร์เน็ตของแต่ละประเทศแตกต่างกันออกไป

หลักการกำกับดูแลพื้นที่ในโลกไซเบอร์ของภาครัฐ คือ การดำรงไว้ซึ่งสิทธิเสรีภาพบนพื้นที่ออนไลน์และความเป็นกลางของอินเทอร์เน็ต โดยจะต้องเป็นการกำกับที่หลายฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วมในการกำกับควบคุมดูแลและเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งหลายในระบอบเข้ามาจัดการพื้นที่ร่วมในโลกไซเบอร์ เช่น ภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชน เพื่อเป็นการถ่วงดุลอำนาจซึ่งกันและกัน ไม่มีฝ่ายใดมีอำนาจในการควบคุมโลกไซเบอร์ต่างๆ เพียงฝ่ายเดียว โดยรัฐต้องกระจาย

²⁵ ณัฐวรา เทพเกษร, “Dose China’s Restricted Internet has an impact on Businesses?,” *Blogazine*, สืบค้นเมื่อวันที่ 22 เมษายน 2563, <https://blogazine.pub/blogs/streetlawyer/post/6301>

อำนาจความเป็นเจ้าของให้กับส่วนต่างๆ รวมทั้งคุ้มครองความปลอดภัยของการเข้าใช้อินเทอร์เน็ตของประชาชนอย่างเท่าเทียม เพื่อไม่ให้ถูกจำกัดขอบเขตและถูกสอดส่องโดยรัฐ

6. ภาครัฐกับข่าวปลอมบนโลกไซเบอร์

จากข่าวปลอมที่มีจำนวนมากขึ้นและได้ส่งผลกระทบต่อทั่วโลก จึงทำให้หลายประเทศทั่วโลกตระหนักถึงปัญหาดังกล่าว และทำให้รัฐบาลในบางประเทศได้ออกมาตรการทางกฎหมายในลักษณะกำหนดบทลงโทษทางอาญากับบุคคลที่เป็นคนสร้างและเผยแพร่กระจายข่าวปลอม อาทิเช่น ในประเทศสิงคโปร์ ได้มีการอนุมัติกฎหมายต่อต้านข่าวปลอม (The Protection from Online Falsehoods and Manipulation Bill) โดยกฎหมายฉบับนี้ให้อำนาจรัฐบาลทำหน้าที่เป็นตำรวจออนไลน์ มีสิทธิสั่งให้แพลตฟอร์มออนไลน์ต่างๆ ลบเนื้อหาที่ไม่เป็นความจริงและเห็นว่าขัดต่อผลประโยชน์สาธารณะของสิงคโปร์ และหากผู้ใดโพสต์ข้อความที่เป็นเท็จ หากตรวจสอบแล้วว่ามี ความผิดจริงอาจถูกปรับอย่างหนักหรือถูกจำคุกสูงสุดนานถึง 5 ปี ในขณะที่ผู้ใดใช้บัญชีแอ็กเคานต์ปลอมและมีการเผยแพร่ข่าวปลอมและข้อมูลต่างๆ ที่เป็นเท็จต่อไป อาจถูกปรับสูงสุดถึง 1 ล้านดอลลาร์สิงคโปร์ (ราว 23.2 ล้านบาท) หรือถูกจำคุกนานถึง 10 ปี²⁶

นอกจากการออกกฎหมายลงโทษผู้สร้างและทำการเผยแพร่ข่าวปลอมแล้ว ยังมีมาตรการทางกฎหมายกำหนดให้ผู้ใช้บริการสื่อสังคมต้องรับผิดชอบในการควบคุมการแพร่กระจายข่าวปลอม ไม่ว่าจะเป็นการนำเนื้อหาที่เป็นข่าวปลอมออกจากสื่อสังคมออนไลน์ หากไม่ดำเนินการตามเงื่อนไขของกฎหมายจะถูกปรับจำนวนเงินมหาศาล หรืออาจถูกจำคุกหากมีส่วนร่วมหรือมีส่วนรู้เห็นในการแพร่กระจายข่าวปลอมดังกล่าว ตัวอย่างเช่น ในกฎหมายการบังคับใช้โครงข่าย (Network Enforcement Act) ของเยอรมนี ได้กำหนดโทษปรับสูงสุดถึง 50 ล้านเหรียญยูโร กับบริษัทสื่อสังคมที่ปฏิเสธหรือไม่ยอมนำเนื้อหาผิดกฎหมายอย่างชัดเจนออกไปภายใน 24 ชั่วโมงหลังจากได้รับคำร้องเรียน²⁷

²⁶ ณรงค์กร มโนจันทร์เพ็ญ, “สิงคโปร์ผ่านร่างกฎหมายต่อต้านข่าวปลอม ยืนยันไม่กระทบเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นของประชาชน,” *The standard*, สืบค้นเมื่อวันที่ 17 กันยายน 2562, <https://thestandard.co/singapore-passes-controversial-fake-news-law/>

²⁷ Thaireform, “ส่องกฎหมายจัดการข่าวปลอม Fake News ในหลายประเทศ,” *Isranews agency*, สืบค้นเมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม 2563, <https://www.isranews.org/thaireform/thaireform-documentary/75334-fake-news75334.html>

หรืออย่างในประเทศไต้หวัน ซึ่งจะเน้นไปในรูปแบบการหาแนวทางในการแก้ไขปัญหา ร่วมกัน ทั้งในฐานะของภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาสังคม โดยมีมาตรการเชิงรับ คือ การจัดการกับข้อมูลที่ไม่ถูกต้องให้สำเร็จภายใน 60 นาที นอกจากมาตรการที่กล่าวไปข้างต้น ยังมีการใช้กระบวนการตรวจสอบร่วมกัน (Collaborated Checking หรือ CoFacts) โดยใช้เพื่อร่วม ตรวจสอบข่าวปลอมหรือข่าวลือต่างๆ เช่น มีการใช้สิ่งที่เรียกว่า bots หลักการคือการพิมพ์เนื้อหาข่าวที่น่าสงสัยลงจากนั้น bots จะตอบกลับมาว่าเป็นข่าวจริงหรือเท็จ เป็นต้น นอกจากนี้ ยังมีการใช้มาตรการทางกฎหมายเพื่อใช้ในการต่อสู้กับข่าวปลอม นั่นคือ กฎหมายการเลือกตั้งและการลงประชามติ (Election and Referendum) ซึ่งมุ่งเน้นไปในด้านของการจัดให้มีการเปิดเผยแหล่งที่มาของเงินทุนบริจาคหรือค่าโฆษณาในการรณรงค์หาเสียงต่างๆ เพื่อให้คนทั่วไปสามารถเข้าไปตรวจสอบสืบค้นได้ ทั้งยังมีการตรวจสอบการเชื่อมโยงเกี่ยวกับการบริจาคกับพรรคการเมืองอยู่เสมอ²⁸

ในขณะที่บางประเทศ อย่างประเทศฟินแลนด์ โดยรัฐบาลฟินแลนด์เริ่มแก้ไขปัญหาวาปลอมอย่างจริงจังช่วงปี 2014 ซึ่งมีการออกนโยบายที่ชื่อว่า ‘Anti-Fake News Initiative’ โดยมีเป้าหมายที่จะส่งเสริมให้พลเมืองได้รู้เท่าทันข่าวปลอม โดยได้บรรจุหลักสูตรคดีวิเคราะห์ในโรงเรียนประถมและมัธยม โดยร่วมมือกับองค์กร fact-checking ซึ่งเน้นการพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนให้นักเรียนเรียนรู้ว่า fake news ทำงานอย่างไร รวมทั้งสร้างความรู้เท่าทันสื่อดิจิทัลให้ประชาชนแยกแยะข่าวจริง ข่าวปลอม เป็นต้น²⁹

อีกทั้ง เจ้าของแพลตฟอร์มโซเชียลมีเดีย เช่น Facebook หรือ Google ก็ได้ตระหนักถึงผลกระทบของการเผยแพร่ข่าวปลอมบนแพลตฟอร์ม จึงวางแนวทางเพื่อแก้ไขปัญหา เช่น การปรับพีเจอร์ให้ผู้ใช้รายงานว่าเนื้อหาบน facebook ซึ่งหากผู้ใช้คาดว่าเนื้อหาดังกล่าวเป็นข่าวปลอม และร่วมมือกับองค์กรที่มีชื่อเสียงด้านการตรวจสอบข้อเท็จจริง เช่น Sonpes.com, Factcheck.org และ Politifact เพื่อตรวจสอบว่าเนื้อหาใดที่อาจเข้าข่ายเป็นข่าวปลอม ส่วน Google ได้ทำการปรับแก้ระบบค้นหาข้อมูลเพื่อป้องกันการแพร่กระจายข่าวปลอมในโลกออนไลน์

²⁸ พิชชาภา วงศ์ผาสุกสถาพร, “ถอดบทเรียนด้านข่าวลวง Fake News ของไต้หวัน,” *Isranews*, สืบค้นเมื่อวันที่ 9 พฤษภาคม 2563, <https://www.isranews.org/isranews/77599-fake-news-77599.html?fbclid=IwAR29nJyftMq98NKTtwSsnLY1YeH9C0KxZ3LALIBKexFXIQEnn2LaWDKRe8g>

²⁹ Thanawat Ippoodom, “สู้ข่าวปลอมแบบประชาธิปไตย,” *The Matter*, สืบค้นเมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม 2563, <https://thematter.co/social/how-finland-fight-disinformation/82853>

และเขียนโปรแกรมเพื่อลดโอกาสที่ข่าวปลอมจะเผยแพร่ในวงกว้าง อีกทั้งยังเพิ่มเครื่องมือที่ช่วยเรื่องสืบค้น “Autocomplete” ซึ่งระบบจะกำจัดการเติมข้อความที่จะนำไปสู่ผลการค้นหาข้อมูลในเชิงลบ³⁰

สำหรับในประเทศไทย ได้มีการบังคับใช้มาตรการทางกฎหมายในการควบคุมหาผู้ใดที่ผลิตข่าวเท็จหรือ บิดเบือน และเผยแพร่บนสื่อสังคมออนไลน์ โดยเข้าข่ายมีความผิดตามพระราชบัญญัติการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ มาตรา 14³¹ ซึ่งกำหนดว่า ผู้ใดกระทำความผิดที่ระบุไว้ดังต่อไปนี้ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินห้าปีหรือปรับไม่เกินหนึ่งแสนบาทหรือทั้งจำทั้งปรับ ซึ่งในมาตรา 14 (2) ได้กำหนดองค์ประกอบของความไว้ตรงประเด็นกับการมุ่งเอาผิด “ข่าวปลอม” มากที่สุด กล่าวคือการเผยแพร่ “ข้อมูลเท็จ” ที่จะกระทบต่อความมั่นคงของประเทศ เป็นความผิดตามมาตรา 14 (1) มุ่งเอาผิดในกรณีการหลอกลวงเพื่อให้ได้ซึ่งผลประโยชน์ทางทรัพย์สิน ซึ่งไม่เกี่ยวกับความผิดฐานหมิ่นประมาท โดยมุ่งเอาผิดเฉพาะกรณีที่น่าจะเกิดความเสียหายแก่ประชาชน เช่น การปลอมหน้าเว็บไซต์ว่าเป็นเว็บไซต์ของสถาบัน

³⁰ พิкул จันทวิญญูสิทธิ์, “การตรวจสอบข่าวปลอม,” *Isanews*, สืบค้นเมื่อวันที่ 16 เมษายน 2563, <https://www.isranews.org/isranews-article/75870-fakenews.html>

³¹ พระราชบัญญัติการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ฯ มาตรา 14 “ผู้ใดกระทำความผิดที่ระบุไว้ดังต่อไปนี้ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินห้าปีหรือปรับไม่เกินหนึ่งแสนบาทหรือทั้งจำทั้งปรับ

(1) โดยทุจริต หรือโดยหลอกลวง นำเข้าสู่ระบบคอมพิวเตอร์ซึ่งข้อมูลคอมพิวเตอร์ที่บิดเบือนหรือปลอมไม่ว่าทั้งหมดหรือบางส่วน หรือข้อมูลคอมพิวเตอร์อันเป็นเท็จ โดยประการที่น่าจะเกิดความเสียหายแก่ประชาชน อันมิใช่การกระทำความผิดฐานหมิ่นประมาทตามประมวลกฎหมายอาญา

(2) นำเข้าสู่ระบบคอมพิวเตอร์ซึ่งข้อมูลคอมพิวเตอร์อันเป็นเท็จ โดยประการที่น่าจะเกิดความเสียหายต่อการรักษาความมั่นคงปลอดภัยของประเทศ ความปลอดภัยสาธารณะ ความมั่นคงในทางเศรษฐกิจของประเทศ หรือโครงสร้างพื้นฐานอันเป็นประโยชน์สาธารณะของประเทศหรือก่อให้เกิดความตื่นตระหนกแก่ประชาชน

(3) นำเข้าสู่ระบบคอมพิวเตอร์ซึ่งข้อมูลคอมพิวเตอร์ใดๆ อันเป็นความผิดเกี่ยวกับ ความมั่นคงแห่งราชอาณาจักรหรือความผิดเกี่ยวกับการก่อการร้ายตามประมวลกฎหมายอาญา

(4) นำเข้าสู่ระบบคอมพิวเตอร์ซึ่งข้อมูลคอมพิวเตอร์ใดๆ ที่มีลักษณะอันลามกและข้อมูลคอมพิวเตอร์นั้นประชาชนทั่วไปอาจเข้าถึงได้

(5) เผยแพร่หรือส่งต่อซึ่งข้อมูลคอมพิวเตอร์โดยรู้อยู่แล้วว่าเป็นข้อมูลคอมพิวเตอร์ตาม (1) (2) (3) หรือ (4)

ถ้าการกระทำความผิดตามวรรคหนึ่ง (1) มิได้กระทำต่อประชาชน แต่เป็นการกระทำต่อบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ผู้กระทำผู้เผยแพร่หรือส่งต่อซึ่งข้อมูลคอมพิวเตอร์ดังกล่าวต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสามปีหรือปรับไม่เกินหกหมื่นบาทหรือทั้งจำทั้งปรับ และให้เป็นความผิดอันยอมความได้”

การเงิน เป็นต้น และในมาตรา 14 (5) จะเป็นในกรณีที่เผยแพร่หรือส่งต่อซึ่งข้อมูลคอมพิวเตอร์โดยรู้อยู่แล้วว่าเป็นข้อมูลคอมพิวเตอร์ตามมาตรา 14 (1) (2) (3) และ (4) และในมาตรา 15³² เป็นในกรณีความรับผิดชอบของผู้ให้บริการ โดยกำหนดให้ผู้ให้บริการทำการลบเนื้อหาที่ผิดกฎหมายออก ตามประกาศกระทรวงกำหนดเรื่องขั้นตอนการแจ้งเตือนและหากผู้ให้บริการปฏิบัติตามขั้นตอน โดยการลบเนื้อหาที่ผิดกฎหมายออกเมื่อได้รับแจ้งเตือนแล้ว ซึ่งจะทำให้ผู้ให้บริการไม่ต้องรับโทษตามที่กฎหมายกำหนด

อีกทั้ง ภาครัฐยังได้มีการเปิดศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม (Anti-Fake News Center) อย่างเป็นทางการ เมื่อวันที่ 1 พฤศจิกายน 2563 มีหน้าที่หลักในการติดตาม ตรวจสอบ ข้อมูลที่เผยแพร่บนสื่อสังคมออนไลน์และระบบอินเทอร์เน็ต พร้อมวิเคราะห์แนวโน้มและบ่งชี้ข้อมูลที่เป็นข่าวปลอม ประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อตรวจสอบข้อมูล ผลิตข้อมูลที่ถูกต้อง โดยเน้นว่าจะต้องเป็นข่าวที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อประชาชนในวงกว้างและส่งผลกระทบต่อชีวิตและทรัพย์สินต่อประชาชนโดยตรง เช่น โรคระบาด ภัยพิบัติ เศรษฐกิจสิ่งแวดล้อม ข่าวที่สร้างความแตกแยกในสังคม ข่าวที่สร้างความเข้าใจผิดต่อสังคม ตลอดจนข่าวที่ทำลายภาพลักษณ์ต่อประเทศ เป็นต้น³³

จะเห็นได้ว่าแต่ละประเทศก็มีวิธีการและรูปแบบที่แตกต่างกันออกไป บางประเทศใช้มาตรการออกกฎหมายโทษที่รุนแรง แต่ในบางประเทศได้มีมาตรการในการร่วมมือกับภาคเอกชนและภาคประชาชน ในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวกับผู้ให้บริการแพลตฟอร์มต่างๆ รวมทั้งการสร้างกลไกหรือองค์กรให้มีการตรวจสอบข้อเท็จจริงและตอบโต้ข่าวปลอมด้วยการสร้างเว็บไซต์ เพื่อให้ประชาชนสามารถตรวจสอบข้อเท็จจริงหรือข่าวได้ด้วยตนเอง ร่วมกับการสร้างความรู้เท่าทันสื่อให้กับประชาชน เพื่อให้รู้ทันข่าวปลอมที่แพร่กระจายอยู่ในสื่อสังคมออนไลน์ในปัจจุบัน

³² พระราชบัญญัติการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ฯ มาตรา 15 ผู้ให้บริการผู้ใดให้ความร่วมมือยินยอม หรือรู้เห็นเป็นใจให้มีการกระทำความผิดตามมาตรา 14 ในระบบคอมพิวเตอร์ที่อยู่ในความควบคุมของตน ต้องระวางโทษเช่นเดียวกับผู้กระทำความผิดตามมาตรา 14

ให้รัฐมนตรีออกประกาศกำหนดขั้นตอนการแจ้งเตือน การระงับการทำให้แพร่หลายของ ข้อมูลคอมพิวเตอร์ และการนำข้อมูลคอมพิวเตอร์นั้นออกจากระบบคอมพิวเตอร์

ถ้าผู้ให้บริการพิสูจน์ได้ว่าตนได้ปฏิบัติตามประกาศของรัฐมนตรีที่ออกตามวรรคสอง ผู้นั้นไม่ต้องรับโทษ

³³ สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี, “กระทรวงดิจิทัลฯ เปิดตัวศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม,” สืบค้นเมื่อวันที่ 17 เมษายน 2563, <https://www.thaigov.go.th/news/ contents/details/24306>

ปัจจัยสำคัญของการกำกับและควบคุมข่าวปลอมบนอินเทอร์เน็ตของภาครัฐนั้น คือเส้นแบ่งระหว่างสิทธิเสรีภาพในการแสดงออกและการควบคุมโดยรัฐ ปราบปรามการฉ้อโกงในหลายๆ ประเทศก็คือกฎหมายหรือกลไกของรัฐที่ออกมาใช้เพื่อต่อต้านข่าวปลอมโดยเฉพาะ มักถูกวิจารณ์ว่าไปละเมิดสิทธิการแสดงออก และเอื้อให้รัฐใช้เครื่องมือเพื่อสอดส่องประชาชน ด้วยนิยามของ ‘ข่าวปลอม’ ที่คลุมเครือและเสี่ยงถูกใช้เป็นเครื่องมือที่รัฐนำไปจัดการกับคนคิดต่างทางการเมือง ซึ่งควรจะต้องใช้ความระมัดระวังในการกำกับดูแลและควบคุมโลกออนไลน์ เพื่อไม่ให้เป็นการละเมิดสิทธิและเสรีภาพของประชาชนจนเกินไป ดังนั้น ภาครัฐควรที่จะใช้มาตรการทางกฎหมายประกอบกับการมีส่วนร่วมในการตรวจสอบของภาคเอกชนและประชาชน รวมถึงการนำมาตรการเชิงเทคนิค เช่น นำเทคโนโลยีมาใช้ในการตรวจสอบและคัดกรองข้อมูล หรือ การตรวจสอบข้อเท็จจริง (Fact Checking) ระหว่างภาครัฐและเอกชน ซึ่งการใช้มาตรการควบคุมกันดังกล่าวจะสามารถนำไปสู่แนวทางที่จะใช้ในการจัดการปัญหาข่าวปลอมบนอินเทอร์เน็ตในทิศทางที่เหมาะสมและประสิทธิภาพ ซึ่งจะทำให้สามารถรับมือกับการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารในยุคดิจิทัลได้อย่างรวดเร็วมากยิ่งขึ้น

7. บทสรุปและข้อเสนอแนะ

7.1 สรุป

ข่าวปลอม หรือ Fake News นั้นเป็นสิ่งที่มาพร้อมกับความแพร่หลายของการใช้อินเทอร์เน็ตและโซเชียลมีเดีย ในระยะเริ่มแรกปัญหานี้ยังดูไม่รุนแรงมากนัก แต่ในช่วง 10 ปีมานี้ ข่าวปลอมมีการแพร่หลายบนสื่อสังคมออนไลน์ และกลายเป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่ออย่างรุนแรง โดยเฉพาะในสถานการณ์ความขัดแย้งแบ่งขั้วทางการเมืองหรือมีการแข่งขันช่วงชิงมวลชน โดยในหลายประเทศพบว่า มีขบวนการสร้างข่าวปลอมเพื่อโจมตีฝ่ายตรงข้ามทางการเมืองกันอย่างเป็นกิจจะลักษณะเพื่อหวังผลทางการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในฤดูกาลหาเสียงเลือกตั้งที่ประชาชนผู้รับข่าวสารต้องเป็นผู้ตัดสินใจ ทำให้หลายประเทศตระหนักถึงปัญหาดังกล่าวมากขึ้น โดยในการควบคุมและแพร่กระจายข่าวปลอมที่ผ่านทางระบบอินเทอร์เน็ตนั้น ทำให้ยากต่อการตรวจสอบเนื้อหาที่ถูกต้องและระบุแหล่งที่มาของข่าวปลอม เนื่องจากเทคโนโลยีการสื่อสารในยุคดิจิทัลนั้นเป็นช่องทางให้มีการผลิตเนื้อหาและรูปแบบการสื่อสารมากมาย ซึ่งอาจไม่เหมาะสมและอยู่นอกเหนือการควบคุมของภาครัฐ โดยรูปแบบในการกำกับและควบคุมดูแลข่าวสารหรือข้อมูลต่างๆ ที่อยู่บนอินเทอร์เน็ตโดยการใช้บังคับมาตรการทางกฎหมายหรือมาตรการอื่นๆ ที่ภาครัฐนำ

บังคับใช้นั้นควรที่จะต้องออกมาเพื่อต่อต้านหรือควบคุมการนำเสนอข้อมูลที่ไม่เป็นความจริง เพราะในแง่หนึ่งการควบคุมข่าวปลอมก็คือ การควบคุมข้อมูลข่าวสารนั่นเอง หากผู้บังคับใช้กฎหมายเป็นกลางและเป็นธรรม และบังคับใช้กฎหมายโดยไม่เลือกข้างทางการเมือง มาตรการทางกฎหมายก็อาจจะมีประโยชน์มากกว่าโทษ แต่หากการบังคับใช้กฎหมายตกอยู่ในมือของข้าอำนาจทางการเมือง ข้ออ้างว่าต่อต้านข่าวปลอม ก็อาจกลายเป็นการลิดรอนสิทธิเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นและการวิพากษ์วิจารณ์ของประชาชนโดยสุจริตก็เป็นได้

และในการเข้ามากำกับดูแลควบคุมเนื้อหาบนอินเทอร์เน็ตของภาครัฐ เพื่อจำกัดการผลิตหรือสร้างข่าวปลอมและควบคุมแพร่กระจายข่าวปลอมบนโลกออนไลน์นั้นจึงไม่ใช่เรื่องง่าย เนื่องจากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและการสื่อสารในยุคปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว จึงทำให้ภาครัฐต้องมีมาตรการในการกำกับดูแลและควบคุมเนื้อหาและข้อมูลต่างๆ บนอินเทอร์เน็ตได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ เพื่อที่จะนำไปสู่การรับรู้ข้อมูลข่าวสารของประชาชนบนโลกดิจิทัลได้อย่างปลอดภัยมากยิ่งขึ้น

7.2 ข้อเสนอแนะ

มาตรการทางกฎหมายของภาครัฐในการควบคุมดูแลเนื้อหาบนอินเทอร์เน็ตเพื่อจัดการกับปัญหาข่าวปลอมนั้น จะต้องคำนึงถึง 1. เป็นการควบคุมเนื้อหาที่เป็นอันตรายและส่งผลกระทบต่อสังคมโดยรวม 2. ให้การคุ้มครองและไม่จำกัดสิทธิเสรีภาพในการแสดงออกและการรับรู้ข่าวสารของประชาชน 3. มีการตรวจสอบและถ่วงดุลอำนาจของภาครัฐจากภาคเอกชนและประชาชน ซึ่งปัจจัยพื้นฐานดังกล่าวจะสามารถนำไปวิเคราะห์ควบคู่กับการบังคับใช้กฎหมายที่มีอยู่เพื่อหาความสมดุลระหว่างการควบคุมและสิทธิเสรีภาพของประชาชน

และในการบังคับใช้มาตรการทางกฎหมายกับผู้กระทำความผิดในการเผยแพร่ข่าวปลอมนั้นจะต้องอยู่บนสิทธิพื้นฐานของประชาชนในการแสดงความคิดเห็นทางการเมือง รวมถึงสิทธิเสรีภาพของสื่อมวลชนที่จะเผยแพร่ข่าวสารต่างๆ เหล่านั้นด้วย โดยเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่กฎหมายระหว่างประเทศและรัฐธรรมนูญในหลายๆ ประเทศให้ความรับรองและคุ้มครอง และการดำเนินมาตรการดังกล่าวควรให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและสามารถตรวจสอบการกระทำของรัฐได้ และมาตรการทางกฎหมายที่จะนำมาบังคับใช้ในการจัดการปัญหาข่าวปลอมจำเป็นต้องมีการถ่วงดุล ความโปร่งใส และตรวจสอบได้ โดยองค์กรที่เป็นอิสระและเป็นกลาง เพื่อใช้ในการตรวจสอบความชอบด้วยกฎหมายและความเหมาะสมในการดำเนินงานของภาครัฐ

References

- Barbara Alvarez. “FEATURE | Public Libraries in the Age of Fake News, Public libraries online.” Accessed April 19, 2019
<http://publiclibrariesonline.org/2017/01/feature-public-libraries-in-the-age-of-fake-news/>.
- Barbara Alvarez. “Public Libraries in the Age of Fake News.” Accessed April 19, 2019
<http://publiclibrariesonline.org/2017/01/feature-public-libraries-in-the-age-of-fake-news/>.
- European Commission. “Background Note for the Attention of The Cabinet of The President of The European Commission Jean-Claude Juncker Fake news.” Accessed April 19, 2019
<https://www.asktheeu.org/en/request/3724/response/13625/attach/5/Annex%201.pdf>.
- Lazer, D. M. J., Buam, M. A., Benkler, Y., Berinsky, A. J., Greenhill, K. M., Menczer, F., ... Zittrian, J. L. “The Science of Fake News.” *Science Magazine*, no.359 (2017): 1094-1096
- Nir Kshetri. “The Economics of Fake News.” *Magazines IT Professional*, no.19 (2017): 8-12.
- Nutnon. “รู้จักกับ Fake News ทั้ง 7 รูปแบบ ที่เราเจอกันทุกวันบน facebook,twitter.” สืบค้นเมื่อวันที่ 22 เมษายน 2563. <https://www.rainmaker.in.th/7-type-of-fake-news/>.
- Office of communication. “Online protection: a survey of consumer, industry and regulatory mechanisms and systems.”Stakeholders. Accessed April 19, 2019
<http://stakeholders.ofcom.org.uk/binaries/research/telecoms-research/research/report.pdf>.
- Praornpit Katchwattana. “อยู่รอดปลอดภัยจากการเสฟ & แชร์ ‘ข่าวปลอม (Fake News)’ บนโลกออนไลน์ ด้วยเคล็ดลับรู้ก่อนแชร์.” สืบค้นเมื่อวันที่ 2 กันยายน 2562 .
<https://www.salika.co/2019/01/20/howto-be-safe-from-fake-news/>.

- Thaireform. “ส่องกฎหมายจัดการข่าวปลอม Fake News ในหลายประเทศ.” สืบค้นเมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม 2563. <https://www.isranews.org/thaireform/thaireform-documentary/75334-fake-news75334.html>.
- Thanyawat Ippoodom. “สู้ข่าวปลอมแบบประชาธิปไตย.” สืบค้นเมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม 2563. <https://thematter.co/social/how-finland-fight-disinformation/82853>.
- The European Association for Viewers Interests. “Infographic : Beyond Fake News – 10 Types of Misleading News.” Accessed April 19, 2019 <https://eavi.eu/beyond-fake-news-10-types-misleading-info/>.
- Workpoint News. “ข่าวปลอมและข่าวลือระบาดในโลกออนไลน์ไทย ช่วงใกล้เลือกตั้ง.” สืบค้นเมื่อวันที่ 12 กันยายน 2562. <https://workpointnews.com/2019/02/15/ข่าวปลอมและข่าวลือระบา/>.
- Workpoint News. “อนาคตใหม่ชี้มีการทำข่าวปลอมหวังโจมตีธนาธร.” สืบค้นเมื่อวันที่ 12 กันยายน 2562. <https://workpointnews.com/2019/03/05/อนาคตใหม่-ชี้มีการทำข/>.
- Workpoint News. “เปิดที่มาที่ไปเฟคนิวส์ วยรุ่นจากมาเซโดเนียผู้ทำให้โลกต้องหันมาไล่จับข่าวปลอม.” สืบค้นเมื่อวันที่ 24 กันยายน 2562. <https://workpointnews.com/2019/09/01/fake-news/>.
- ข่าวสด. “เว็บไซต์ปลอม อ้างข่าวสด นำภาพหนุ่มประกอบข่าวทำเสื่อมเสีย.” สืบค้นเมื่อวันที่ 22 เมษายน 2563. https://www.khaosod.co.th/monitor-news/news_378761
- ณรงค์กร มโนจันทร์เพ็ญ. “สิงคโปร์ผ่านร่างกฎหมายต่อต้านข่าวปลอม ยืนยันไม่กระทบเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นของประชาชน.” สืบค้นเมื่อวันที่ 17 กันยายน 2562. <https://thestandard.com/singapore-passes-controversial-fake-news-law/>.
- ณัฐวรา เทพเกษร. “Dose China’s Restricted Internet has an impact on Businesses?.” สืบค้นเมื่อวันที่ 22 เมษายน 2563. <https://blogazine.pub/blogs/streetlawyer/post/6301>.
- นันทิกา หนูสม. “ลักษณะของข่าวปลอมในประเทศไทยและระดับความรู้เท่าทันข่าวปลอมบนเฟซบุ๊กของผู้รับสารในเขตกรุงเทพมหานคร” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการสื่อสารเชิงกลยุทธ์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ, 2560).
- ปณิตดา เกษมจันทโชติ. “ปลูกฝังคัมภีร์วิถี Fake news.” สืบค้นเมื่อวันที่ 28 กันยายน 2662. <https://www.77kaoded.com/content/author/panidda>.

- พิบูล จันทวิชญสุทธิ. “การตรวจสอบข่าวปลอม.” สืบค้นเมื่อวันที่ 16 เมษายน 2563.
<https://www.isranews.org/isranews-article/75870-fakenews.html>.
- พิชชาภา วงศ์ผาสุกสถาพร. “ถอดบทเรียนด้านข่าวลวง Fake News ของไต้หวัน.” สืบค้นเมื่อวันที่ 9 พฤษภาคม 2563. <https://www.isranews.org/isranews/77599-fake-news-77599.html?fbclid=IwAR29nYftMq98NKTtwSsnLY1YeH9C0KxZ3LALIBKexFXIQEnn2LaWDKRe8g>.
- พิรงรอง รามสูต. การกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ต. กรุงเทพฯ: ศูนย์ศึกษานโยบายสื่อ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2556.
- รพีพัฒน์ อิงคสิทธิ์. “ตามรอย ‘ข่าวปลอม’ เส้นทางธุรกิจไม่สร้างสรรค์.” สืบค้นเมื่อวันที่ 10 กันยายน 2562. <https://themomentum.co/fake-news-as-business/>.
- สถาบันวิจัยพัฒนามหาวิทยาลัยราชภัฏสมเด็จพระเจ้าพระยา. “คนกทมคิดว่าข่าวปลอมจะทำให้เกิดความเข้าใจผิดและนำไปสู่ความขัดแย้ง.” สืบค้นเมื่อวันที่ 22 เมษายน 2563. <http://research.bsru.ac.th/2020/คน-กทม-คิดว่าข่าวปลอมจะท/>.
- สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี. “กระทรวงดิจิทัลฯ เปิดตัวศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม.” สืบค้นเมื่อวันที่ 17 เมษายน 2563. <https://www.thaigov.go.th/news/contents/details/24306>.
- สุปัญญา อภิวงศ์โสภณ. “การตรวจสอบข่าวปลอมด้วยวิธีการเรียนรู้ด้วยเครื่อง” (วิทยานิพนธ์ปริญญา ดุษฎีบัณฑิต, ภาควิชาวิศวกรรมคอมพิวเตอร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2561).
- สุรพงษ์ โสธนะเสถียร. *การสื่อสารกับสังคม*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2553.
- อิสริยะ ไพร์พ่ายฤทธิ. “Fake News ข่าวปลอมปัญหาใหญ่ของโลกอินเทอร์เน็ต.” สืบค้นเมื่อวันที่ 24 กันยายน 2562. <http://www.okmd.tv/blogs/all-things-digital/fake-news>.